

Тетяна П. Гудзь
**ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВОЇ РІВНОВАГИ ПІДПРИЄМСТВА:
МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ**

У статті досліджено аспекти методології формування фінансової рівноваги підприємства: послідовність етапів та стадії розвитку, їх межі, форми та функції. Обґрунтовано закономірність циклічного розвитку стану фінансової рівноваги на підприємстві. Розкрито форми прояву фінансової рівноваги підприємства на кожній стадії циклічного розвитку.

Ключові слова: динамічна фінансова рівновага; статична фінансова рівновага; біфуркація; фінансова криза.

Рис. 3. Літ. 10.

Татьяна П. Гудзь
**ФОРМИРОВАНИЕ ФИНАНСОВОГО РАВНОВЕСИЯ
ПРЕДПРИЯТИЯ: МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЙ АСПЕКТ**

В статье исследованы аспекты методологии формирования финансового равновесия предприятия: последовательность этапов и стадии развития, их границы, формы и функции. Обоснована закономерность циклического развития состояния финансового равновесия на предприятии. Раскрыты формы проявления финансового равновесия предприятия на каждой стадии циклического развития.

Ключевые слова: динамическое финансовое равновесие; статическое финансовое равновесие; бифуркация; финансовый кризис.

Tetiana P. Gudz¹
**FORMATION OF ENTERPRISE FINANCIAL EQUILIBRIUM:
THE METHODOLOGICAL ASPECT**

The paper explores the methodological aspects of enterprise financial equilibrium: formation and development stages, their boundaries, forms and functions. The consistent pattern of cyclical development of enterprise financial equilibrium is grounded. Forms of enterprise financial equilibrium at each stage of cyclical development are described.

Keywords: dynamic financial equilibrium; static financial equilibrium; bifurcation; financial crisis.

Постановка проблеми. В економічній науці поширеним є підхід до визначення сутності понять з теорії фінансів, який використовує термін «фінансова рівновага» як об'єктивно зрозуміле економічне явище. У понятійному апараті фінансів підприємств такими прикладами є: фінансова безпека, фінансова стійкість, фінансова стабільність, фінансова стабілізація, фінансовий потенціал, фінансова криза [2; 5–7]. Втім, фінансова рівновага є комплексним та системним станом підприємства, який має власну методологію формування. З огляду на широту застосування в економічній науці поняття «фінансова рівновага підприємства» постає необхідність у поглибленому дослідженні методологічних засад її формування.

Аналіз досліджень і публікацій. Прагнення науковців дійти більш чіткого розуміння законів та закономірностей функціонування економіки обумовили глибокі та дискусійні дослідження її рівноважних станів. Вивченню фінансової рівноваги як різновиду економічної рівноваги системи приділяють значну

¹ Poltava University of Economics and Trade, Ukraine.

увагу у своїх працях зарубіжні та вітчизняні науковці, серед яких: В.Г. Белоліпецький [1], І.О. Бланк [2], Б. Коласс [5], Л.А. Лахтіонова [7], Т.Є. Унковська [10].

Результати досліджень вчених у сфері формування фінансової рівноваги розкривають важливі завдання фінансового менеджменту підприємства, які можуть бути вирішені за умов її досягнення. Серед них, зокрема, здійснення ефективної інвестиційної діяльності підприємства, забезпечення його фінансової стабільності у довгостроковому періоді, формування засад сталого розвитку та досягнення фінансової стабілізації.

Широта змісту категорії «рівновага», яка застосовується як у природничих, так і у суспільних науках, властива похідному від неї поняттю «фінансова рівновага». За визначенням А.С. Гальчинського, рівновага ідентифікує іманентні характеристики як самої системи, так і її кризового стану: «Криза розпочинається із суперечностей рівноваги, формується на їх основі» [4, 138]. Це означає, що фінансова рівновага підприємства не лише має коло причин, що її обумовлюють, а й сама виступає причиною. Через вузькість вивчення сучасною економічною наукою категоріальної сутності фінансової рівноваги залишається невирішеним завдання комплексного дослідження методології її формування на підприємстві.

Метою дослідження є обґрунтування таких складових методології формування фінансової рівноваги, як: етапи та рівні формування, стадії розвитку та їх межі, форми прояву і виконувані функції.

Основні результати дослідження. На нашу думку, фінансову рівновагу слід розглядати як особливий фінансовий стан підприємства, який характеризується комплексністю та системністю формування в процесі діяльності підприємства і виявляється у збалансованості його фінансового потенціалу за ступенем ліквідності, рівнем доходності та ймовірністю банкрутства. Фінансовій рівновазі підприємства, як усім економічним явищам, властива об'єктивна закономірна зміна під впливом внутрішніх і зовнішніх факторів. Втім, процес розвитку фінансової рівноваги має бути врегульований системою фінансового управління підприємства. У цьому криється об'єктивно-суб'єктивна природа фінансової рівноваги підприємства. Підтримка та відновлення фінансової рівноваги – це завдання системи фінансового менеджменту підприємства, успішне вирішення яких, відповідно, означає попередження та подолання розвитку фінансової кризи.

Для обґрунтування послідовності формування фінансової рівноваги підприємства необхідно виділити етапи її закономірного розвитку (рис. 1). Формування фінансової рівноваги підприємства започатковується збалансуванням ліквідності. Це досягається шляхом урівноваження вхідних та вихідних грошових потоків у часі та за обсягами. Своєю чергою, синхронізація перетворення активів у засоби платежу у відповідності до термінів погашення зобов'язань підприємства є основою для проведення своєчасних розрахунків.

Таким чином, перший рівень формування фінансової рівноваги підприємства передбачає встановлення рівноваги ліквідності, яка є основою забезпечення його стабільної платоспроможності.

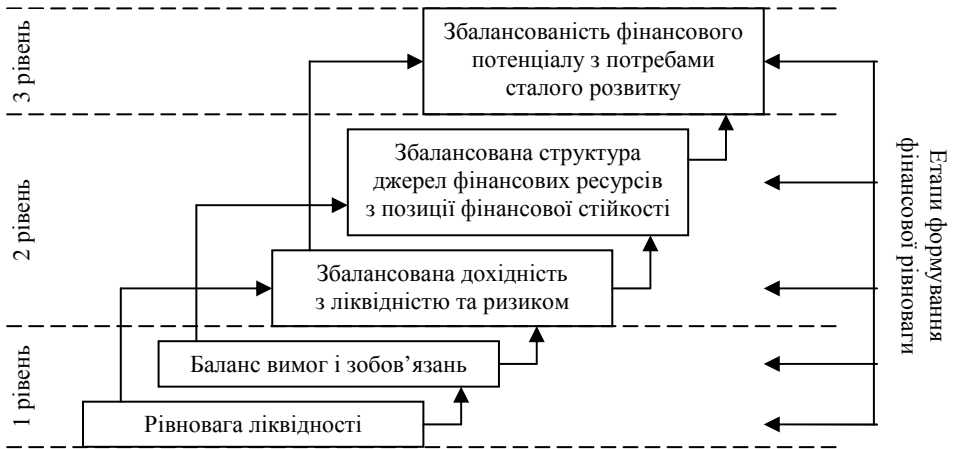

Рис. 1. Етапи формування фінансової рівноваги підприємства, авторська розробка

При цьому слід розрізняти статичний і динамічний стани рівноваги ліквідності підприємства. Урівноваження обсягів вхідних та вихідних грошових потоків у часі забезпечує динамічну рівновагу ліквідності. Її особливість полягає в тому, що вона вимагає постійного моніторингу та своєчасної підтримки з боку фінансового менеджменту. Статична рівновага ліквідності виявляється у формуванні ліквідної структури балансу, яка передбачає достатньо високу оборотність активів.

Швидко вивільнення коштів з господарського обороту та бездефіцитний чистий грошовий потік забезпечують основи формування прибутку підприємства. Втім, синхронізація в часі та за обсягами вхідних і вихідних грошових потоків є базовою, але недостатньою умовою ефективного використання фінансових ресурсів підприємства. Для забезпечення стабільної прибутковості підприємства необхідно знайти й утримувати баланс між дохідністю, ризиком та ліквідністю. Внаслідок цього забезпечується достатність самофінансування діяльності підприємства, що виявляється у поповненні власного капіталу за рахунок нерозподіленого прибутку. Водночас, потреба в залученні зовнішніх джерел фінансування скорочується. У такий спосіб досягається оптимізація структури джерел фінансових ресурсів з позиції фінансової стійкості підприємства.

Якщо рівновага ліквідності існує за умов збалансованого рівня фінансової незалежності підприємства на основі раціонального співвідношення власних та позикових коштів у структурі його фінансового потенціалу, можна констатувати досягнення ним другого рівня формування фінансової рівноваги.

Пріоритетом діяльності будь-якого підприємства виступає зростання фінансового потенціалу [8, 579]. Виведена В.Г. Белоліпецьким формула досягнення підприємством найвищої ефективності діяльності базується на нарощуванні фінансового потенціалу за умов забезпечення фінансової рівноваги [1, 153–154]. Дану форму фінансової рівноваги вчений називає вищим ступенем уявлень про неї і визначає її сутність як «стан, коли фінансові ресурси,

якими володіє компанія, не створюють перешкод для досягнення вищої цілі її бізнесу» [1, 129].

Саме такий баланс фінансових потреб і можливостей ми характеризуємо як третій рівень формування фінансової рівноваги підприємства. Його досягнення – це не самоціль, а базова умова забезпечення сталого розвитку підприємства, яка передбачає зміцнення та ефективне використання його фінансового потенціалу.

Наш висновок підтверджується обґрунтованими в економічній науці принципами сталого розвитку підприємства, які передбачають збалансованість операційної, інвестиційної та фінансової діяльності підприємства, забезпечену, зокрема, за рахунок збереження фінансової рівноваги [3, 52].

Таким чином, перший рівень фінансової рівноваги є основою для досягнення нею другого рівня, без якого унеможливується реалізація третього рівня її формування – вирішення основного фінансового протиріччя між трьома поняттями: ліквідність активів підприємства, дохідність його власного капіталу та ризик втрати ним фінансової стійкості.

Для того, щоб розмежувати стадії в циклі розвитку фінансової рівноваги підприємства, необхідно співвіднести та пов'язати між собою такі явища: біфуркація, статична і динамічна фінансова рівновага (рис. 2).

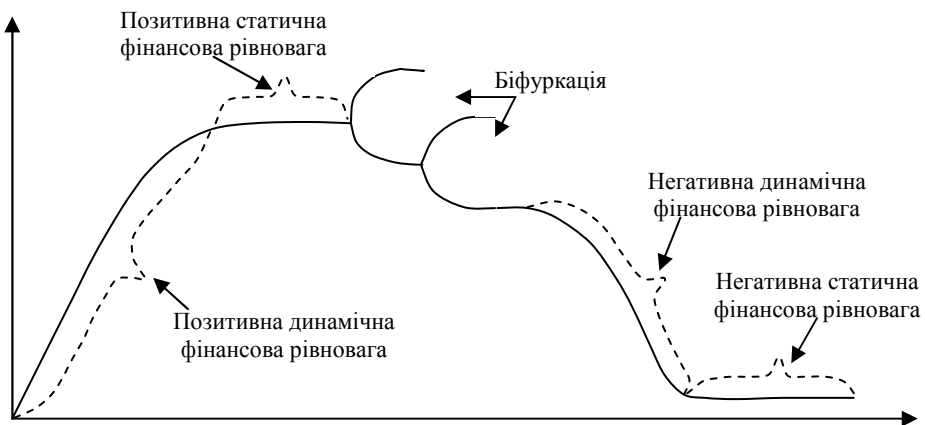

Рис. 2. Стадії циклічного розвитку фінансової рівноваги підприємства, авторська розробка

Для пояснення наведеної схеми візьмемо за вихідний фінансовий стан підприємства позитивну статичну фінансову рівновагу. Він є межею позитивної динамічної фінансової рівноваги. Це означає, що процес розвитку фінансового стану підприємства у старій якості завершився і настав період відносного спокою. Умови позитивної статичної фінансової рівноваги сприяють початку нового витка динамічних змін на основі реалізації фінансового потенціалу підприємства, мобілізованого в період його активного розвитку. Ефективне використання фінансового потенціалу дозволить підприємству досягти якісно нового стану динамічної фінансової рівноваги.

Отже, стан позитивної статичної фінансової рівноваги слід розглядати як стартовий майданчик для нового циклу розвитку підприємства. Мова йде про спрямування фінансового потенціалу на досягнення інноваційно-інвестиційних цілей стратегії фінансово-господарської діяльності підприємства. У зв'язку з цим, для фінансового менеджменту підприємства важливою є своєчасність початку таких змін за власною ініціативою. Зволікання на фазі позитивної статичної фінансової рівноваги підприємства, особливо за умов макроекономічної нестабільності, може загрожувати втратою частини фінансового потенціалу. Закономірним наслідком цього є підхоплення підприємством тенденції спаду. Як зазначає В.Г. Белоліпецький: «Зі стану фінансової рівноваги вийти легко, але зворотний шлях набагато складніший, ніж це зазвичай уявляється» [1, 119].

Біфуркації пропонують два напрями подальшого розвитку: до позитивної або до негативної динамічної фінансової рівноваги. Проявом першого з названих видів рівноваги є фінансова стабільність, в той час як другий виявляється у формі фінансової кризи. Отже, забезпечення досягнення якісно нового стану позитивної динамічної фінансової рівноваги передбачає взяття фінансовим менеджментом під контроль процес використання фінансового потенціалу підприємства.

Нами виділено циклічні стани фінансової рівноваги підприємства, кожен з яких має властиву саме йому форму прояву (рис. 3).

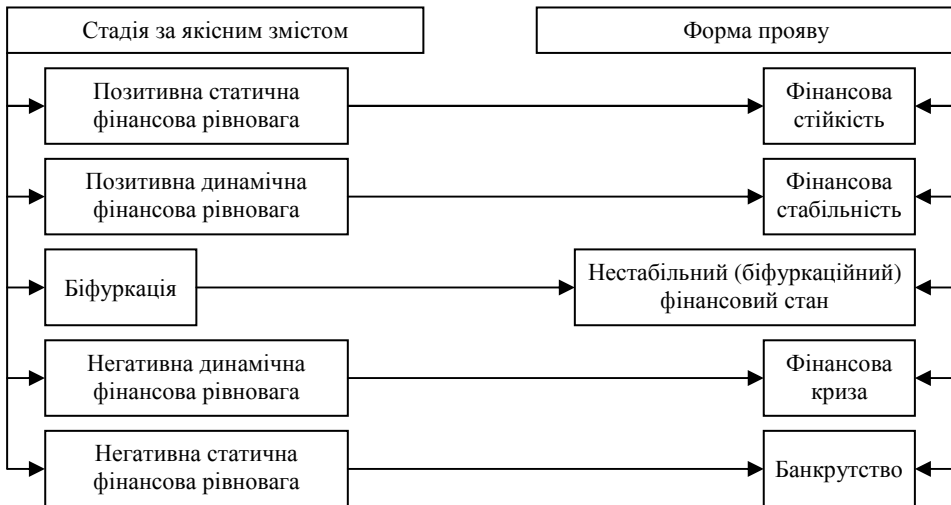

Рис. 3. **Форми прояву фінансової рівноваги підприємства залежно від стадії циклу її розвитку, авторська розробка**

Позитивна статична фінансова рівновага підприємства виявляється в його фінансовій стійкості. Тому її оцінку можна одержати через інтерпретацію результатів аналізу фінансової стійкості підприємства. Статична позитивна фінансова рівновага підприємства буде вважатися стійкою у разі її відновлення під дією негативних зворотних зв'язків, які пригнічують коливання, породжені впливом несприятливих для діяльності підприємства чинників.

Якщо фінансова стійкість підприємства – це форма збереження фінансової рівноваги в певний момент часу, то фінансова стабільність підприємства являє собою фінансову стійкість, що підтримується в динаміці його розвитку. Іншими словами, фінансова стабільність по суті є певною множиною стійких станів фінансової рівноваги підприємства. Звідси витікає логічний висновок про те, що фінансова стабільність підприємства є формою його позитивної динамічної фінансової рівноваги.

На стадії позитивної динамічної фінансової рівноваги відбувається активне фінансування власного розвитку, в т.ч. і здійснення інновацій. Завдяки останнім, на основі дії позитивних зворотних зв'язків, відкривається можливість досягнення якісно нової фінансової рівноваги – стану зі збагаченим ресурсним потенціалом.

Позитивна фінансова рівновага підприємства може бути порушена впливом біфуркацій, які породжують певну невизначеність перспектив розвитку його діяльності. Втім, через проходження стадії біфуркацій для підприємства стає можливим скорочення шляху до досягнення якісно нової фінансової рівноваги. За висловлюванням М.М. Моїсеєва, біфуркації відкривають «континуум нових форм рівноваги» [9, 49]. Водночас, біфуркаційний фінансовий стан підприємства приховує загрозу виникнення ранніх ознак фінансової кризи. Для недопущення розвитку сценарію порушення фінансової рівноваги на підприємстві мають бути активізовані захисні механізми його фінансової безпеки, що базуються на дії не тільки негативних, а й позитивних зворотних зв'язків. Останнім властива здатність спрямовувати використання накопиченого фінансового потенціалу підприємства у напрямі позитивних перетворень його діяльності та досягнення якісно вищого рівня фінансової рівноваги.

У разі реалізації песимістичного сценарію виходу зі стадії біфуркацій на підприємстві розвивається негативна динамічна фінансова рівновага, яка приймає форму фінансової кризи. Вхідження підприємства у кризову фазу є найбільш ймовірним внаслідок відсутності адекватних заходів фінансової безпеки у біфуркаційний період.

Методологічна єдність позитивної та негативної фінансової рівноваги виявляється у спільності їх функцій, дія яких може бути творчою або руйнівною. Творча функція позитивної фінансової рівноваги направлена на забезпечення сталого розвитку діяльності підприємства. У міру входження підприємства у стан статичної позитивної фінансової рівноваги сила прояву її творчої функції спадає. В економічній науці такий стан системи відомий як криза розвитку. Саме в цьому проявляється один бік руйнівної функції позитивної фінансової рівноваги. Іншим її виявом є те, що перехід підприємства на новий, якісно вищий рівень розвитку має супроводжуватися об'єктивним відмиранням застарілих, відпрацьованих елементів. Таким чином, руйнівна функція фінансової рівноваги є проявом дії об'єктивного закону діалектики – закону заперечення заперечення – і забезпечує оновлення системи.

Відповідно, стан негативної фінансової рівноваги означає, що підприємству для виживання необхідно здійснити інвестиційно-інноваційний прорив у розвитку, оскільки втрачена можливість планомірно еволюціонувати на новий, якісно вищий ступінь розвитку. У фінансовому оздоровленні підпри-

емства через проходження ним стадії фінансової кризи проявляється творча функція останньої. Руйнівні наслідки негативної фінансової рівноваги теж направлені на якісну трансформацію системи, але в напрямку її деградації.

Отже, якщо функціональна реалізація позитивної фінансової рівноваги сприяє переходу підприємства до нового, якісно вищого витка розвитку, то негативна фінансова рівновага двовалентна. Можливість виконання фінансовою кризою творчої функції свідчить про те, що вона володіє властивістю самознищення. Виявом вищого професіоналізму та кваліфікації управлінських дій є активізація саме творчої функції фінансової кризи.

Висновки. Вищевикладене дозволяє зробити висновок, що формування фінансової рівноваги підприємства як комплексне завдання фінансового менеджменту підприємства має вирішуватися на стратегічному, тактичному та оперативному рівнях. Прагнучи її встановлення та утримання в довгостроковому періоді, фінансовий менеджмент підприємства має розбудовувати збалансовану фінансову стратегію з точки зору ліквідності, ризику та дохідності. Тактика формування фінансової рівноваги повинна враховувати циклічну стадію її розвитку, кожна з яких має свої особливості та межі.

Одержані результати дослідження дозволяють зробити висновок, що позитивна статична фінансова рівновага є межею позитивної динамічної фінансової рівноваги, біфуркація є межею позитивної статичної фінансової рівноваги, що має дві межі — позитивну динамічну фінансову рівновагу та фінансову кризу. У разі використання фінансовим менеджментом підприємства можливостей, які відкриваються в процесі реалізації творчої функції фінансової кризи, підприємство може уникнути ситуації банкрутства, яка логічно завершує кризовий цикл.

Розмежування стадій фінансової рівноваги дозволяє стверджувати, що стабілізація фінансового стану підприємства досягається переорієнтацією кризового розвитку на зростання. Так, зі стадії фінансової кризи для підприємства можливі два варіанти логічного виходу: позитивна динамічна фінансова рівновага або негативна статична фінансова рівновага, яка проявляється через банкрутство.

Розкритий у даній статті аспект методології формування фінансової рівноваги дозволяє розуміти її як стан, в якому економічна система здатна до сталого розвитку. Фінансова рівновага підприємства досягається через збалансування ліквідності, ризику та дохідності, за умов якого відбувається нарощення фінансового потенціалу до рівня, достатнього для покриття потреб сталого розвитку. На цій основі забезпечується зростання ринкової вартості підприємства.

За відсутності фінансової рівноваги, тобто перебуваючи в кризовому фінансовому стані, підприємство змушене долати негативні тенденції у своїй діяльності з метою відновлення базових позицій сталого розвитку. Це означає, що шлях досягнення фінансової рівноваги підносить підприємство на якісно вищий рівень управління.

Обґрунтовані в даній статті складові методології формування фінансової рівноваги підприємства не є вичерпними. Перспективи подальших досліджень у цьому напрямку передбачають дослідження принципів та методів формування фінансової рівноваги, а також класифікації її видів.

1. *Белоліпецький В.Г.* Финансовое равновесие в условиях рыночной трансформации экономики России: Дис... докт. экон. наук: спец. 08.00.10 – Финансы, денежное обращение и кредит; 08.00.05 – Экономика и управление народным хозяйством / Московский государственный университет им. М.В. Ломоносова. – М., 2002. – 563 с.
Belolipetskiy V.G. Finansovoe ravnovesie v usloviiah rynochnoi transformatsii ekonomiki Rossii: Dis... dokt. ekon. nauk: spets. 08.00.10 – Finansy, denezhnoe obrashchenie i kredit; 08.00.05 – Ekonomika i upravlenie narodnym khoziaistvom / Moskovskii gosudarstvennyi universitet im. M.V. Lomonosova. – M., 2002. – 563 s.
2. *Бланк И.А.* Финансовая стратегия предприятия. – К.: Эльга, Ника-Центр, 2004. – 720 с.
Blank I.A. Finansovaia strategiiia predpriiatiia. – K.: Elga, Nika-Tcentr, 2004. – 720 s.
3. *Васюткіна Н.В.* Управління сталим розвитком підприємств: теоретико-методологічний аспект: Монографія. – К.: Ліра-К, 2014. – 334 с.
Vasiutkina N.V. Upravlinnia stalym rozvytkom pidpriemstv: teoretiko-metolohichnyi aspekt: Monohrafiia. – K.: Lira-K, 2014. – 334 s.
4. *Гальчинський А.С.* Економічна методологія. Логіка оновлення. – К.: АДЕФ-Україна, 2010. – 572 с.
Halchynskiy A.S. Ekonomichna metodolohiia. Lohika onovlennia. – K.: ADEF-Ukraina, 2010. – 572 s.
5. *Коласс Б.* Управление финансовой деятельностью предприятия. Проблемы, концепции и методы / Пер. с англ. – М.: Аудит, ЮНИТИ, 1997. – 576 с.
Kolass B. Upravlenie finansovoi deiatelnosti predpriiatiia. Problemy, kontseptcii i metody / Per. s angl. – M.: Audit, IuNITI, 1997. – 576 s.
6. *Костирко Л.А.* Діагностика потенціалу фінансово-економічної стійкості підприємства: Монографія. – 2-ге вид., перероб. і доп. – Харків: Фактор, 2008. – 336 с.
Kostyrko L.A. Diahnostyka potentsialu finansovo-ekonomichnoi stiikosti pidpriemstva: Monohrafiia. – 2-he vyd., pererob. i dop. – Kharkiv: Faktor, 2008. – 336 s.
7. *Лактіонова Л.А.* Економічні категорії «фінансова рівновага», «фінансова стабільність» та «фінансова стійкість» в сучасному фінансовому аналізі підприємницької діяльності // Вісник Національного університету водного господарства та природокористування. – Секція: Економіка. – 2009. – Вип. 4, Ч. I. – С. 230–243.
Lakhtionova L.A. Ekonomichni katehorii «finansova rinvovaha», «finansova stabilnist» ta «finansova stiikist» v suchasnomu finansovomu analizi pidpriemnytskoi diialnosti // Visnyk Natsionalnoho universytetu vodnoho hospodarstva ta pryrodokorystuvannia. – Sektsiia: Ekonomika. – 2009. – Vyp. 4, Ch. I. – S. 230–243.
8. *Ли Ч.Ф., Финнерти Дж.И.* Финансы корпораций: теория, методы и практика / Пер. с англ. – М.: ИНФРА-М, 2000. – 686 с.
Li Ch.F., Finnerti Dzh.I. Finansy korporatscii: teoriia, metody i praktika / Per. s angl. – M.: INFRA-M, 2000. – 686 s.
9. *Моисеев Н.Н.* Человек и ноосфера. – М.: Молодая гвардия, 1990. – 351 с.
Moiseev N.N. Shelovek i noosfera. – M.: Molodaia gvardiia, 1990. – 351 s.
10. *Унковская Т.Е.* Финансовое равновесие торгового предприятия и пути его достижения: Дис... докт. экон. наук: спец. 08.07.05 – Экономика торговли и услуг / Киевский государственный торгово-экономический университет. – К., 1997. – 461 с.
Unkovskaia T.E. Finansovoe ravnovesie torgovogo predpriiatiia i puti ego dostizheniia: Dis... dokt. ekon. nauk: spets. 08.07.05 – Ekonomika torgovli i uslug / Kievskii gosudarstvennyi torgovo-ekonomicheskii universitet. – K., 1997. – 461 s.

Стаття надійшла до редакції 1.03.2016.